

Sead Alić

Sveučilište Sjever - Sveučilišni centar Koprivnica
sead.alic@centar-fm.org

Ničeansko novinarstvo

Sažetak

Nietzsche stoji između svećeničkog i viteškog, između konformizma i autentičnosti, između mase u kojoj se utapa istina i inicijativa i pojedinca spremnog postaviti otvoreno i pitanja koja mogu sve staviti u pitanje.

Ako je izvor suvremenih stranputica medijskog posredovanja u robovskom podčinjavanju interesima korporacija, dakle u robovskom moralu, onda je Nietzsche ukazao na bolnu točku našeg vremena određenog sustavima medijskog posredovanja.

Ovaj rad propituje aktualnu svjetsku i hrvatsku medijsku situaciju kroz prizmu Nietzscheove kritike morala. Cilj rada je pokušati otvoriti misaoni prostor za razumijevanje potrebe promjena u moralnim, poslovnim, ljudskim karakteristikama ljudi koji se bave poslom medijskog posredovanja.

Riječju, je li moguće ničeansko novinarstvo?

Ključne riječi: Nietzsche, novinarstvo, javnost, moral, ljubav, mržnja.

1.

Postaviti pitanje o nekom fenomenu znači iz cjeline suodnosa predmeta, osoba i/ili fenomena, koncentrirati se samo na segment tog odnosa. Odlučujući se samo za dio neizbježno će se dogoditi da se kroz taj dio (manje ili više uspješno) pokazuje/sugerira cjelina, odnosno da se iz rakursa gledanja na dio izgovara odnosno interpretira metoda gledanja na sveukupnost, kao i slika tako gledane cjeline. **Pars pro toto** je govor koji istovremeno može dijelom sugerirati cjelinu, ali i dijelom skrivati cjelinu. Svaka je metafora govor o nekoj cjelini znakom, simbolom, pojedinačnim znakom. Istovremeno, cjelinu je kao takvu nemoguće predstaviti ukoliko se ne 'svede' na one oblike predstavljanja kroz koje će najuvjerljivije ili najistinitije biti predstavljena.

Masmediji bitno utječu na oblikovanje ljudskih zajednica; odnosi u društvima bitno utječu na oblikovanje klime u kojoj medijski posrednici postaju kritički i slobodni ili neslobodni instrumenti politike ili korporacijskih interesa. Uzajamni odnos društva kao cjeline, a onda posebno političkih hijerarhija koje u posredničkoj demokraciji uzimaju sebi za pravo odlučivati o smjerovima i načinima oblikovanja tih društava – u stalnoj je mijeni tako da govoriti o jednom vremenu nužno znači zapostaviti neki možda i bitan aspekt odnosa. Dimenzija historijskog konteksta mora biti uvijek na umu.

Baciti svjetlo razuma ili uma na neki fenomen može dakle prije svega značiti rasvjetljavanje najužeg kruga činjenica o nekom fenomenu. Snop teorijskog reflektora, istovremeno, kako nas je upozorio Auerbach, može u mraku ostaviti ono što je najvažnije, ono neizgovoreno, ono prešućeno, nepromišljeno, namjerno izostavljeno. Zato želimo istovremeno misliti i prednji plan i pozadinu, i fenomen i kontekst, i aktualno i povijesno – sinkrono i dijakrono analizirati onaj dio društvenog organizma bez čijeg normalnog funkcioniranja nije moguće društvo koje bismo mogli označiti zdravim.

Startna teza ovog rada glasi: Budući da su (mas)mediji ključni posrednici u uspostavljanju sustava (samo)komunikacije društva te budući da stvarajući društvenu klimu i sami bivaju profilirani kao sredstva slobode ili kao instrument partikularnih interesa – postaje jasnim da misaono promišljanje pozicije masmedija, a onda i novinarstva i novinara danas, znači zasijecanje u rvački zagrljaj medija i moći koji traje stoljećima (a u svojim arhaičnim oblicima i tisućljećima).

Bolest medijskih posrednika danas ide pod ruku s bolešću društava koja nikako da uspiju osigurati takav oblik uzajamne komunikacije svojih članova koji bi iznjedrio ono najbolje u čovjeku. Umjesto toga, a pozivajući se uvijek na najviše vrijednosti, na djelu je instrumentaliziranje sustava javnog komuniciranja, privatiziranje općih interesa, buđenje najnižih strasti u ljudima, zagovaranje površine, banalnosti...

Sustav koji jedini može poslužiti za oblikovanje zajedničkoga, općega (u onoj mjeri u kojoj je moguće jedinstvo u odluci većine), postao je instrumentom nametanja odluka, manipuliranja, oblikovanja pristanka, pretvaranje kritičkog individuuma u segment mase... No to su stvari koje su manje-više

poznate (bez obzira koliko se o njima govori). Misao koja želi zasjeći u taj tisućljetni 'zagrljaj' /problem mora se od aktualne bijede novinarskoga posla spustiti u temelje zapadnoeuropske civilizacije i tamo potražiti sokove koji hrane neprihvatljive parazitske simbioze društvenih tvorevina (medija i moći) koje umjesto da se bore jedna 'protiv' druge, jedna drugoj pružaju usluge.

To je situacija koja i politiku (kao vidljivi dio društvene moći) i medije čini nevjerodostojnim, nevažnim, zanemarivim i prihvatljivim tek za zabavu i manje ili više otvoreno manipuliranje.

No gledati cjelinu znači pokušati istovremeno rasvijetliti devalviranje vrijednosti novinarske struke i moralnu dimenziju društva/društava u kojima oskudnost suvremenog novinarstva izlazi na svjetlo dana. U pitanju je dakle ne samo rezultat svojevrsnog zaborava moralne dimenzije ljudskoga (pretvaranjem te dimenzije u slavljeničke obljetničke ritualne oblike) nego sama civilizacija koja je u svom razvoju došla do stupnja neskrivenosti licemjerja i pristajanja čovjeka na sustave vrijednosti na kojima se ne može graditi uljudena zajednica.

Posredovanje je i uzročnik i simptom. Mediji su (do)nositelji vlastitih pravila i omogućuju sustave u kojima mogu funkcionirati. Istovremeno ne mogu ne pokazati simptome bolesti koju sobom donose. Otuda ideja da govor o problemu medija i posebno novinarstva danas bude promišljanje koje stavlja u pitanje medijskim putem posredovanu i stvaranu civilizaciju u kojoj suvremeni simptomi slabosti novinarstva, licemjerja i podaničke svijesti onih koji bi trebali biti perjanicom kritičkoga duha ukazuju na duboku i možda i tisućljećima hranjenu bolest društva.

O novinarima i novinarstvu je dakle riječ. O medijima je riječ. O utjecajima medija spektakla, usmene i pisane riječi, o hijerarhijama izgrađenim uz svetost medija knjige, o buci u kanalima komunikacije izazivanoj radom hijerarhije na samoodržanju i dominaciji koja doseže vječnost.

2.

Misao o medijskim posredovanjima i njihovim utjecajima na opstojnost čovjeka u jedno od sredstava svojih interesa ubraja i poziciju/ulogu/aktivnost – novinara, tih u pravilu pismenih ljudi, koji žive i rade razapeti između istine i interesa onih za koje rade (povremeno i svojih), između etike struke (kodeksa časti) i straha od gubitka posla; između zagovaranja i provođenja borbe za opće dobro i sitnih ili krupnih kompromisa uz pomoć kojih je moguće osigurati različite privilegije (financijske, hijerarhijske, političke...)

Budući da je temeljna odrednica pozicije suvremenog novinara slabost njegove pozicije i ovisnost o korporacijama koje ga upošljavaju; budući da to razvija oblike svojevrsnog licemjernog ponašanja (proklamiranja zagovora istine i priklanjanja kompromisima u realitetu); budući da novinari nerijetko glumeći borce za opće dobro pokrivaju prostor koji onemogućuje druge – moramo se uhvatiti u koštac s pitanjem karaktera današnjih novinara, s pitanjem izvora njihova odustajanja od proklamiranih načela; s pitanjem uzroka slabosti i nemogućnosti suprotstavljanja onima za koje rade.

Pitanje slabe snage novinara nije samo pitanje njihove egzistencije. Moramo se suočiti s onim što je dublje i izvornije. U pitanju je zlo koje je na djelu uvijek i na svim mjestima na kojima na djelu nije, pojednostavljeno rečeno – snaga Dobra.

Aktualnu poziciju novinara dakle promišljamo vraćajući se temeljnom odnosu dobra i zla i interpretaciji ovog odnosa za koju smatramo da ima potencijal buđenja nove snage novih generacija medijski osviještenih medijatora – pa i novinara. Riječ je o interpretaciji dobra i zla Friedricha Nietzschea.

3.

Gdje je snaga? U kakvoj su vezi proklamirani sustav vrijednosti hijerarhije i impulsi životnosti u članovima zajednice kojoj je ta hijerarhija nadređena? Je li moguće da impuls racionalnosti odbacuje sustav vrijednosti hijerarhije, ali da taj sustav vrijednosti ipak proizvodi mentalne/karakterne sklopove na svoju sliku i priliku?

Nietzsche uviđa kako je još u njegovo vrijeme među filozofima bilo previše teologa. Je li teološki mentalitet otupio oštricu kritičkog mišljenja filozofije i filozofa? Je li na djelu bilo ono obzirno, uljudno, okolišno mišljenje, mišljenje u rukavicama? „Cijeli njemački učeni svijet – piše Nietzsche u *Antikristu* – sastoji se od tri četvrtine pastorskih i učiteljskih sinova.“²⁰⁵ Razlogom je to više da Nietzsche njemačku filozofiju odredi kao ‘podmuklu teologiju’.

Naravno, ovakav ulazak u problem sugerira kako postoji paralela u odumiranju značenja filozofije danas i važnosti novinarskog posredovanja. U oba slučaja kritička dimenzija, neovisnost, vlastiti osjećaj slobode i mogućnosti da se misli odnosno učini ono najbolje – bivaju osujećeni pritiscima koji dolaze od strane institucionaliziranih moći, hijerarhija kojima je moć u središtu interesa, a sve ostalo samo prostor i stvari na kojima se ta moć pokazuje.

Gdje je autentična, istraživački orijentirana, istinoljubiva snaga novinara i novinarstva danas. Ako kažemo da se istopila pred strahom od gubitka posla novinara, onda odrednicu novinar moramo zamijeniti terminima ‘potrčkal’ ili ‘ovlaštene nosač diktafona’ ili ‘trgovac fajlovima’, ‘prepisivač’ etc. Ako nema snage prevrata u biću koje želi istinito informirati, onda je na djelu licemjerje koje svoje duboke korijene ima u civilizaciji licemjerja koja nema snage suočiti se s razornim pitanjima, pa prema tome od koje se i ne mogu očekivati odgovori.

Ako nema radosti unutarnje potrebe otkrivanja istine, ako je pisanje pretvoreno u dužnost ispisivanja propisanog broja kartica, ako je kategorički imperativ novinarstva postalo pisanje u skladu s općim koje je određeno stavovima svetoga trojstva (boga biznisa, političkih sinova i medijskoga duha) – onda se od novinara može očekivati samo gubljenje vjerodostojnosti, pretvaranje novinara u osobe bez digniteta i na kraju srozavanje pa i odumiranje danas poznatog oblika novinarstva.

205 Friedrich Nietzsche: *Antikrist*, Izvori, Zagreb, 1999., str. 16

Nietzsche je, kao što znamo, nudio prevrednovanje svih vrijednosti: „Mi sami, mi slobodni duhovi, već jesmo prevrednovanje vrijednosti, živa objava rata svim starim pojmovima istinitog i neistinitog i pobjeda nad njima.“²⁰⁶ Naravno da u vremenu u kojemu nekoliko globalnih medijskih korporacija upravlja onim što ćemo gledati i misliti, ovakva rečenica izaziva čuđenje, nerazumijevanje, pa možda i bijes. Koji ‘slobodni duhovi’ u svijetu u kojemu duhova ima još jedino u Disneyevim filmovima...?

Pritom treba imati na umu i to da je puteljak kojim želimo proći opkoljen strmim liticama i da je pad u provaliju nesporazuma gotovo neizbježan. Pa ipak, tim putem se mora proći jer nudi temeljitu civilizacijsku obnovu (ukoliko se interpretira na ispravan način). Tim se putem mora proći i zbog toga što on skida mrenu s očiju i pruža pogled na mogućnost svijeta koji bi se temeljio na impulsima života, a ne na slikama smrti i na strahu od nje.

Dobro i zlo Nietzsche smješta u prijepor dvije osnovne ljudske vertikale. Jedna je hijerarhija svjetovne snage koja u skladu sa svojim mogućnostima i samouvjerenjem razvija – kako Nietzsche kaže – patos otmjenosti i distance’ te iz tog patosa sebe određuje dobrim, otmjenim, velikodušnim, u odnosu na one druge kojima je sudbina bila to prihvatiti. Druga hijerarhija/vertikala ona je koju je razvilo svećenstvo u čijoj nemoći Nietzsche vidi plodno tlo za mržnju, otpor prema svemu plemenitome, odnosno tlo za ideologiju koja tvrdi kako su samo siromašni dobri, da su bolesni i ružni bogu ugodni i sl.

Dakle, s jedne strane imamo ‘viteško-aristokratske’ vrijednosti, utemeljenje u vjeri u vlastitu snagu i sposobnost (pa prema tome i neovisnost o mišljenju drugih), dok se s druge strane nalazi nešto što bi Nietzsche nazvao svećeničkim načinom vrednovanja, koji oduzima vjeru u vlastitu sposobnost, pridaje je transcendenciji i za utjehu nudi milost te transcendencije prema slabima, ostarjelima, bolesnima, usamljenima – prema članovima ciljne skupine zagovornika brenda transcendencije.

Kada Nietzsche govori o narodima, on govori o onome što oni simboliziraju – o načelima koja su svjesno ili nesvjesno uspostavljali i razvijali.

U tom kontekstu Nietzsche spominje Židove kao svećenički narod koji prvi put u povijesti vrši radikalno preokretanje vrijednosti. Njihovim, kako Nietzsche kaže, činom osvete „počinje robovski ustanak u moralu, onaj ustanak koji za sobom ima povijest dugu dvije tisuće godina i koji smo danas izgubili iz vida samo stoga što je – bio pobjednički.“²⁰⁷

Iz židovske mržnje, iz mržnje potlačenog, porobljenog, svećeničkog naroda razvila se (kako Nietzsche smatra) – ljubav, ali ne kao oblik koji bi zaniijekao već postojeću mržnju i želju za osvetom. Tu ljubav Nietzsche vidi kao krunu nečega drugoga – kao sredstvo koje zapravo zaobilaznim načinom želi realizirati ciljeve – mržnje.

Nije dakle riječ ni o kakvoj osudi Židova kao naroda. Nietzsche pokušava povijesnom slikom ilustrirati rađanje one vrste ljubavi koja je utemeljena u jednom sasvim suprotnom osjećaju. I

206 Friedrich Nietzsche: *Antikrist*, Izvori, Zagreb, 1999., str. 13

207 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 31

uistinu, ako osjećaj mržnje može biti izvorom osjećaja ljubavi, onda niti rezultati takve ljubavi ne mogu biti drukčiji nego rezultati mržnje.

Naravno, ono što se ovdje govori o Židovima odnosi se i na kršćanstvo i na islam. Sve jednobožačke hijerarhije okupljene su oko svetosti medija knjige. Sve su one utočište za predstavnike civilizacije koja je oblikovana tako da je njenim predstavnicima potrebno utočište. Mjesto transcendencije preuzele su hijerarhije; plemenitom je postala piramida, a puku je ostavljena mogućnost mržnje u obliku milosrđa.

U ime Boga uistinu se kroz povijest najviše ubijalo. Prototip ljubavi proistekao iz vjere u religijsku hijerarhiju, uistinu je kroz povijest ubijao ono božansko u čovjeku pretvarajući ga u instrument mržnje. Možda suvremeni svijet tako i izgleda zato što se ne smijemo suočiti s uobičajenim 'blagdanskim' oblicima/osjećajima ljubavi za razliku od one druge, božanstveno ljudske uvjerene u samu sebe.

Isusa iz Nazareta Nietzsche apostrofira kao sredstvo židovskog zavođenja prema novom idealu – idealu 'ljubavne osvetoljubivosti'. Sredstvo svoje osvete, slikovito opisuje Nietzsche, Židovi pribijaju na križ, čineći tako magijski snažan mamac „samoraspeća boga radi spasa čovjeka.“²⁰⁸

Time židovstvo sa svojevrsnom svećeničkom ropskom idejom dobra, smatra Nietzsche – trijumfira. Uz pomoć Židova, uz posredovanje tog naroda – pobjeđuje 'narod', 'robovi', 'rulja', odnosno 'stado', pobjeđuje 'moral običnog čovjeka'.

O proturječnoj poziciji svake žrtve puno je toga već napisano. Jasne su i preslike Isusova života iz vjerovanja i religija koje su postojale prije Isusa. Nietzscheova ideja nije dokazivati proturječnosti 'biblijskoga mita' ili presuđivati povijesnu istinu ili neistinu. Nietzsche povlači konzekvence religijskih valova koji su zapljuskivali ljudsku povijest. On želi istražiti bi li čovjek bio drukčiji da tisućljećima nije oblikovan medijem svetih knjiga, odnosno služenjem hijerarhijama koje su u ime onog najboljega u čovjeku stvorile svijet poslušnosti hijerarhijama koje su stale između čovjeka i njegovih mogućnosti, hijerarhijama koje su čovjeka uvjerile da je ono božansko izvan njih.

Nietzsche bilježi: „Sve se očigledno judaizira, ili kristijanizira, ili pretvara u rulju... čini se da je hod tog trovanja kroz cijelo tijelo čovječanstva nezadrživ.“²⁰⁹

Da je čovjek sve češće samo točkica na mentalnoj slici nekoga tko se ustoličio na vrhove neke od piramida, toga svakodnevno postajemo sve više svjesni. Nietzsche se buni protiv tog nelobodnog, ropskog, poslušnog u nama, sugerirajući da je ono stvarano stoljećima i to ponajviše zarobljavanjem ljudi u sustave vjerovanja u religijske mitove. Pritom treba naglasiti da je naglasak na kritici ljudske poslušnosti, kritici pristajanja na odustajanje od sebe, na pokušaju pronalaženja izvora nesreća kroz povijest čovječanstva.

208 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 32

209 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 33

Nietzsche sve to vidi u proizvodnji slabosti od strane predstavnika religijskih hijerarhija koji su i sami ponikli iz slabosti i koji nemaju drugu mogućnost do realizirati svoju mržnju prema onima kojima su dužni prenositi ono što za njih više ne vrijedi.

4.

Svijest prosječnog medijskog posrednika, onog koji bitno utječe na stvaranje ili razbijanje javnosti – novinara – danas je, uglavnom omeđena retoričkim pitanjima kojima se uglavnom u startu priznaje poraz.

Tako ćemo, ako spomenemo potrebu, mogućnost ili dužnost hrabrijeg, autentičnog, istraživačkog pristupa posredovanju zbilje čuti odgovore poput ovih:

- Zar vi mislite da je išta moguće uopće napraviti?
- Što jedan novinar može protiv sprege politike, biznisa i vlasnika medija.
- Kako se boriti protiv hobotnice? Odsiječeš joj jedan krak, a druga te dva već dave (sudskim tužbama, etiketiranjem, gubljenjem radnog mjesta, zatvaranjem kanala komunikacije i sl.?)
- Tko sam ja da bih bio prvi?

Sva ta pitanja slijevaju se prema prepoznatljivoj tendenciji. Iz nje se razvijaju prava pitanja: Postoji li robovski moral o kojemu je Nietzsche pisao? Je li Nietzsche prepoznao nešto što će masovno na svjetlo dana izvući tek suvremeni masmediji? Jesu li moguće tektonske ploče našeg kolektivnog ponašanja koje klize po plazmi mržnje zbog nerealiziranih ciljeva? Je li naše današnje licemjerje proizvod tisućgodišnjih ‘priprema’? Jesu li današnji novinari samo ministranti koji paze da ne naruše ritual u kojemu sudjeluju?

Svako bi od nas volio biti među onima koji tuđe uvrede i niske napade mogu nadići ili, kako Nietzsche slikoviti kaže, stresti poput gamadi sa sebe jednim trzajem. No istina je da se u pravilu uvrede i napadi uvlače pod kožu i traže osvetu.

(Ne smije se naravno miješati razina pojedinačnih psiholoških iskustava sa ‘zakonitostima’ ponašanja čitavih naroda. Ono što Nietzsche želi to je povlačenje slikovitih paralela koje nam mogu ilustrirati napor probijanja njegove misli od uobičajenih stereotipa prema brisanom prostoru Istine. Prostor je to do kojega se može stići samo uz dobrohotno iščitavanje onoga što je bitno u Nietzscheovoj poruci. Sve ostalo vodi nesporazumima i prepoznavanja Nietzschea kao inspiratora i zagovornika nekih novih podjela, niveliranja i ratovanja.)

U strahopoštovanju prema neprijatelju Nietzsche vidi most prema pravoj ljubavi (ljubavi prema svojim neprijateljima). Njegov pojam dobra otmjeni izvlače iz sebe. Oni putuju, osvajaju i ostavljaju iza sebe pojam barbara svima onima koji nisu poput njih. Cilj pak morala robova, prema Nietzscheu, je razviti (i tu je Nietzsche vrlo oštar) ‘stado’, ‘crva čovjeka’ odnosno ‘pitomog čovjeka’.

Sliku morala robova danas prepoznajemo u poslušnosti i strahu zaposlenika globalnih korporacija, koje nisu ništa drugo do crkvene hijerarhije okupljene oko svjetovnih ciljeva. Organizacijska struktura razlikuje se u nijansama. Otuda ima osnove razmišljati kako je upravo rad crkvenih hijerarhija pripremao pitomost suvremenog građanina pretvorenog u konzumenta masmedija.

Ako je subjektivna kantovska maksima novinara danas – ostati na poslu po svaku cijenu – onda je to istovremeno njihovo zagovaranje kategoričkog imperativa po kojemu vlasnici medija to što rade trebaju, mogu i moraju raditi po svaku cijenu.

Snaga medijskih posrednika nije nastajala i nestajala kroz desetljeća nego kroz tisućljeća. Odgovor na pitanje što je prije nastalo kokoš ili jaje nalazi se u analiziranju vremena prije postojanja i kokoši i jajeta.

Nietzsche piše: „Umanjivanje i ujednačavanje europskog čovjeka krije u sebi našu najveću opasnost... Danas ne vidimo ništa što hoće biti većim, slutimo da se sve više i više urušava u ono tanje, dobroćudnije, pametnije, lagodnije, prosječnije, ravnodušnije, kineskije, kršćanskije – čovjek, nema sumnje postaje sve ‘boljim’... upravo je tu zla kob Europe – sa strahom od čovjeka izgubili smo i ljubav prema njemu, strahopoštovanje pred njim, nadu u njega, čak i volju za njega. Prizor čovjeka sad čini umornim – što je danas nihilizam, ako nije to... umorni smo od čovjeka.“²¹⁰

Dvostruki moral hijerarhija vjere dugo je pripremao običnog čovjeka za suvremeno licemjerje. Ratovi koji su vođeni u ime vrhova te hijerarhije duboko su potisnuti u kolektivnu podsvijest sljedbenika onih koji su se borili za te ciljeve, ubijali i bili ubijani. Dvostruki moral suvremenih korporacija samo je nastavak tog puta proizvodnje osjećaja beznačajnosti pojedinca i naglašavanja važnosti korporacije kao transcendencije. Suvremeno medijsko posredovanje po istoj formuli **oblikuje profil beznačajnih novinara ovisnih u potpunosti o svojoj lojalnosti prema vrhu piramide, korporacijskoj transcendenciji.**

Ako novinari pristanu na to da prislušuju ili od policije ili neke treće strane kupuju materijale snimane prisluškivanjem (kako se događalo u slučaju Murdocka) – onda je moral na kojega se pozivaju uistinu moral podčinjavanja, moral stada.

Zabluda pučkog morala je, smatra Nietzsche, što odvaja snagu od njenog manifestiranja (munju od groma). Nietzsche hoće reći da je na djelu ‘zavođenje jezika’ (koje onda okamenjuje um) koje umjesto da govori o snazi, nagonu i volji – ubacuje neki subjekt kojemu se te odrednice pridaju, koji onda može birati hoće li ili neće svoju snagu iznijeti na svjetlo dana.

Tako se danas zna reći da je za neke stvari potrebna ‘politička volja’ da bi nešto isplivalo na svjetlo dana. Pristajanje na ‘političku volju’ kao odredbeni razlog ljudske volje samo je oblik pristajanja novinara na stoljećima pripremanu pasivnost i konformizam.

„Činjenje je sve“, poručuje Nietzsche, a činitelj je (interpretiramo) prostor manipuliranja. U rečenicama/stavovima: sila uzvikuje, sila pokreće, munja bljeska i sl., Nietzsche vidi jezičnu igru

²¹⁰ Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 42

koja ubacuje posrednika koji hoće govoriti u ime same stvari. To su (oštar je Nietzsche) ‘kopilad subjekta’.

Slabi nemaju drugi izbor do biti drukčiji od jakih, smatra Nietzsche. Njihov poziv na dobro poziv je slabih, nesposobnih nametnuti se. Oni zagovaraju pasivnost poput (Nietzsche je slikovit) insekata koji se pred opasnošću čine mrtvima.

Mrtvo je i nevjerodostojno novinarstvo koje nudi iste PR-ovski oblikovane tekstove, gotovo pa identične naslove, isti stil i isto podržavanje proizvodnje poslušnosti.

Mrtva je mnogokoja novinarska duša. Ritualno obavlja formalnu stranu svog posla pazeći da se kome ne zamjeri, nešto ne pokrene, ne postavi ključno pitanje, ne uđe u područje određeno javnom tajnom.

Mrtve su novinarske organizacije diljem svijeta. Privid aktivnosti povremeno se stvara informacijama o ubojstvima novinara na stratištima svijeta. Istovremeno svako neko vrijeme ispliva pokoja tajna o interesnim spregama medija s politikom i velikim korporacijama koje su postale sveta trojstva vremena nakon smrti Boga.

Svijetu u kojemu se čovjek povlači u svoju dušu Nietzsche postavlja pitanje: Što ako je duša samo sredstvo samoobmanjivanja slabih koji svoju slabost tumače kao slobodu. Pritom treba imati na umu da kada Nietzsche govori o slabosti on govori o svojevrsnoj odluci da se bude nemoćnim, poniznim, podčinjenim, neborbenim i nesposobnim za osvetu. U tome pak vidi korijene nesreće čovječanstva.

Slabost je, smatra Nietzsche, stvorila radionicu u kojoj se fabriciraju ideali, radionicu u kojoj sve „zaudara na same laži“²¹¹ Tamo, Nietzsche kaže, ‘podrumske životinje’, poput alkemičara, premda pune mržnje i želje za osvetom za sebe kažu: ‘mi smo pravedni.’

Gdje Nietzsche prepoznaje tu mržnju o kojoj govori?

Jednu od slika koja mu se čini potvrdom da je tomu tako Nietzsche vidi u Prvoj poslanici Korinćanima, gdje se vjernike od grubih naslada javnih igara odvraća nečim što je ‘mnogo jače’. To mnogo jače Nietzsche predstavlja citatom u kojemu se govori o likovanju uz prizore patnji kraljeva, filozofa, pjesnika: „Gledati takve prizore, njima se naslađivati – to ti svojom milošću neće podariti nijedan pretor, ni konzul, ni kvestor, niti žrec poganski. A mi te stvari posredstvom vjere već sada imamo na neki način pred svojim duhovnim očima.“²¹²

Uistinu, ako je naslada posthumne mržnje odgovor na nesreće u svijetu, onda je na djelu stvaranje stada pasivnih konzumenata ove ili one religijske ili svjetovne ideologije. Ako je naslada mržnje obećanje, onda je pasivnost slijeđenja ovozemaljski zahtjev. A ako je tomu tako onda se ljudsko biće mora boriti protiv tisućgodišnje proizvodnje mentalnih sklopova pasivnosti i lažnog imenovanja stvari, ljudskih osobina i temelja ljudske civilizacije.

211 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 47

212 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 52

Osvetu o kojoj govori, a koju hijerarhija koja živi od slabosti ljudi sublimira i odgađa, Nietzsche prepoznaje i u riječima Tome Aquinskog: „**Blaženi u carstvu nebeskom vidjet će kazne osuđenih, da bi im blaženstvo bilo milije.**“²¹³

Na pitanje tko je pobijedio, Rim ili Judeja – Nietzsche retorički pita: komu se danas klanja u samom Rimu, a onda odgovara: „Trojici Židova i jednoj Židovki (Isusu iz Nazareta, ribaru Petru, ćilimaru Pavlu i majci gore spomenutog Isusa, zvanoj Mariji)“.²¹⁴

U ime obitelji od strane naizgled idealnih članova obitelji vršeni su monstruozi zločini zatvaranja, mučenja, silovanja ubijanja – vlastitih članova obitelji. U ime Boga sve su religije (neke više, neke manje) pozivale u ratove protiv onih Drugih/različitih, bezbožno se radujući smrti koju su unaprijed namijenili kao žrtvu Bogu koji bi trebao slaviti život.

Takav Bog za Nietzschea je mrtav, a ono što je ostalo to je tek mogućnost čovjeka da se uzdigne iznad obožavanja koje ubija, da se uzdigne do nadčovjeka.

U ime slabosti čovjek je postao sljedbenik hijerarhija koje su tu slabost koristile kao sredstvo za ostvarenje svojih ciljeva. Psihološki, emocionalno, intelektualno, slabost novinara pretpostavka je neuljudene zajednice: laži, prevara, korupcije, licemjerja svijeta u kojemu živimo, licemjerja našega.

5.

Nietzsche dakle analizira odnos hrabrosti prema kukavičluku, plemenitosti u odnosu na pasivnost, viteške časti u odnosu na kmetsku poslušnost. On želi podcrtati ljepotu u snazi, snagu u otmjenosti, otmjenost u posebnosti sloja ili čovjeka koji se usuđuje iz svog načina doživljavanja svijeta (iz svoje gospodske situacije) biti dobar i na taj način odrediti dobro kao takvo. Suprotstavlja se pasivnom čovjeku kojemu nerijetko idu na ruku poruke crkvenih hijerarhija kojima njihova pasivnost i odgovara. Nietzscheova kritika morala tih hijerarhija temelji se na dekonstruiranju/pronalazaženju izvornih osjećaja mržnje i osvete u bitnim djelima (u ovom slučaju kršćanstva). Isti je obrazac primjenjiv za sve hijerarhije svih religija svijeta.

Nietzsche poziva na svojevrsni viteški aktivizam, suočavanje s realitetom na način pokazivanja i dokazivanja vlastite otmjenosti. On povijest vidi kao sukob dvije linije ponašanja pa i organizacije koje proizilaze iz naših karakternih crta. S jedne je strane gospodski Rim, a s druge strane obrat svećeničkog naroda Židova, doba reformacije i francuska revolucija. Put povratka Rimu Nietzsche je vidio u Napoleonu, koji je bio ‘najusamljeniji i najkasnije rođeni čovjek koji je ikada postojao’, čovjeku kojega je odredio kao ‘sintezu nečovjeka i nadčovjeka’.²¹⁵

213 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 49

214 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 53

215 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 54

Riječi koje slijede mogu se razumjeti na dva oprečna načina: kao poziv na rat i poziv na prihvaćanje načela rata kao obnove; na fizičko ratovanje i na zagovaranje snažnog pojedinca kao pretpostavke snažne ljudske zajednice: „Ne bi li jednom u budućnosti moralo doći do još mnogo snažnijeg, duže pripremanog rasplamsavanja starog požara. Još više: ne bi li upravo to trebalo svom snagom željeti? Čak potpomoći?“²¹⁶

Nietzscheova je poruka medijskim posrednicima (onako kako je ja iščitavam): Neka o moralu ne pričaju slabi. Neka nas slabi ne podučavaju pokornosti kao obliku hrabrosti. Svoje slabosti neka ne nazivaju svojim zaslugama. Neka nemoć ne nazivaju dobrotom. Neka doživljaj i riječ i istinu ne svode na podčinjavanje religijskim, poslovnim medijskim korporacijama. Neka neborbenost ne nazivaju strpljenjem, a nemoć praštanjem.

Ako ne treba liječiti simptome nego uzroke, onda se u medijsku močvaru mora zasjeći – čitajući Nietzschea.

6.

Spajajući nespojivo možemo neuspješno i potpuno izvanjski povezati dvije stvari koje će možda zauvijek ostati strane i suprotstavljene jedna drugoj. Jedan filozofijski pristup doista teško može biti ‘ugrađen’ u novinarstvo kao zanat ili u etiku novinarskog djelovanja.

Dodatno, kada bi se same novinare pitalo većini bi moralna dimenzija bila bliža Bibliji nego piscu *Antikrista*. Kako onda uopće odrediti, ako smo se usudili misliti na tragu mogućnosti nečeg takvog kao što je ‘ničeansko novinarstvo’?

Prije svega trebalo je pokazati da je utjecaj tradicije, dogmi, stereotipa i nauka različitih hijerarhija tako veliki da je gotovo pa nemoguće obavljati poslove novinara bez upliva hijerarhija.

Trebalo je pokazati i korijene ‘slabe snage’ suvremenih novinara koji ne stavljajući svoju egzistenciju u pitanje omogućuju i vlasnicima hijerarhija da nesmetano razvijaju strategiju proizvodnje pasivnosti i poslušnosti.

Tekst je želio naglasiti i civilizacijske korijene suvremenih licemjerja oslanjajući se na Nietzscheovu interpretaciju povijesti. Ako Nietzsche i nije u pravu, u njegovu su mišljenju prepoznatljivi i dobro detektirani problemi rađanja konformizma iz kvazi-morala (tako i toliko prepoznatljivog u izreci: neka krade barem je naš).

Govoriti o ničeanskom novinarstvu znači naglašavati ono prometejsko u svakom čovjeku, a posebno u novinarima, tim novim propovjednicima kojima se može vjerovati, ali iz čijih se papirnatih ili elektroničkih (digitalnih) hramova također može bježati (onako kako se već dugo vremena napuštaju hramovi građeni u kamenu).

216 Friedrich Nietzsche: *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004, str. 54

Pretenciozno bi bilo reći da je ničeansko novinarstvo jedino moguće ili pravo novinarstvo. Uvijek je bilo i bit će poslova koje će obavljati manje ili više nekritičke osobe sklone poslušnosti i redu propisanom od utjecajnih članova hijerarhije. No mora se primijetiti da će svako novinarstvo koje uistinu želi i hoće biti kritičkim, neovisnim, utjecajnim, slobodnim i odgovornim za sudbinu čovjeka kao vrste, morati u sebe ugraditi elemente ničeanskog pristupa.

Na neki čudan način Nietzsche je bliži ideji Svevišnjega od svih svojih teoloških kritičara. Njegova otvorenost za izrastanje istinski ljudskoga u čovjeku osvježenje je u tisućljetnom pozivanju na poslušnost i poniznost. Njegovo pozivanje na snagu nas samih poziv je slavljenja onog božanskog u čovjeku i predstavlja platformu na kojoj će izrastati hramovi vjere koji će biti građeni u ljudskim srcima.

Na sličan način ničeansko novinarstvo danas predstavlja hibrid naizgled nespojivih stvari. No brzina komuniciranja, snaga nove umreženosti, količina novih povezivanja ljudi u nove mreže komunikacije, osim mogućnosti većeg nadzora donijet će i novu kvalitetu u distribuiranju informacija.

Svijet novinarstva je na raskrižju. Tipografska svijest ostala je zarobljena svetošću medija objava. Digitalna svijest donosi nove dimenzije komunikacije, organiziranja, poslovanja, poslovnog povezivanja, pa i nove dimenzije morala.

Sve to, naravno, ne mora biti realizirano. Čovjek je ono što od sebe napravi. No dosadašnja povijest je pokazala da nove tehnologije omogućuju rezove koje treba prepoznati na vrijeme i – iskoristiti.

Nadati se je da će tako biti i s novinarstvom – ničeanskim.

Literatura:

Asa Briggs, Peter Burke, Socijalna povijest medija: od Gutenberga do Interneta, Naklada Pelago, Zagreb 2011.

Benjamin, Walter, Illuminations, Richard Clay, London, 1982.

Breton, Philippe, Izmanipulisana reč, Clio, Beograd, 2000.

Carey, W. James, Communication as culture, Essays on Media and Society, Unwin Hyman, London-Sydney-Wellington, 1989.

Chomsky, Noam, Propaganda i javno mišljenje, VBZ, Zagreb, 2002.

Friedrich Nietzsche: Antikrist, Izvori, Zagreb, 1999. str. 16.

Friedrich Nietzsche: Uz genealogiju morala, AGM, Zagreb, 2004, str. 31.

Nietzschean Journalism

Abstract

Nietzsche stands between the priestly and the knightly, between conformity and authenticity, between the masses where the truth and initiative go to drown and the individual ready to ask questions which could put a question mark over everything.

If the source of the modern sidetracks of media mediation lies in complying with the corporations' interests, i.e. slave morality, then Nietzsche has long pointed out the sore spot of our times, defined by the systems of media mediation.

This paper examines the current world and Croatian media situation through the lens of Nietzsche's critique of morality. The aim is to try to create thinking space in order to understand the need for changes in the moral, business and human characteristics of people engaged in the business of media mediation.

In short, is Nietzschean journalism possible?

Key words: *Nietzsche, journalism, public, morality, love, hate.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.